

ЗАКОН ПАРКІНСОНА В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Норткот С. Паркінсон

Надруковано в журналі "New Scientist" (1962, Vol. 13, № 271).

Мені, як сторонньому спостерігачеві, здається, що люди, які звертаються до Фондів, в трести, організації, що носять імена Рокфеллера, Гугенгейма і Форда, перш ніж це робити, повинні досліджувати питання про гонитву за субсидіями з наукової точки зору. Інакше їх чекає розчарування. Знаючи, що заощадження необхідно витратити обережно, а доходи – витратити поки їх не оподаткували, ці люди часто думають, що варто лише придумати план, скласти кошторис і Вас скрізь приймуть з розпростертими обіймами. Припустимо, у якогось доктора Дайфонда є план, як визначити захворюваність філателією в Гонконзі. У мріях він бачить себе в конторі тресту Вандерфеллера перед радою директорів, до складу якої входять д-р Пліз, м-р Отдалл, м-р Роздалл і м-р Рієкнудл. Вони в захваті від його плану і турбуються тільки, чи досить докторові тих півтора мільйонів доларів, які він просить. У них склалося враження, що п'ять мільйонів – реальніша цифра.

"Які долари Ви маєте на увазі?" – питає боязко Дайфонд. "Я мав на увазі, звичайно, американські долари" – відповідає д-р Пліз. Містер Отдалл виписує чек і бажає Дайфонду всього якнайкращого. Розмова закінчена. Такі марення.

А що насправді? Дайфонд опиняється в кабінеті віч-на-віч з д-ром Ськупоу, м-ром Фіг-Вам і м-ром Р. де Гарантія. Ськупоу говорить, що Гонконг під статут Фонду не підходить і вони не можуть дати ні цента. Фіг-Вам заявляє, що філателія скоріше соціальне зло, ніж хвороба, і тому виходить за межі їх компетенції. Р. де Гарантія вважає весь план політично небезпечним, оскільки йдеться про Гонконг. Всі разом пояснюють, що вся ця ідея недопустима, неприйнятна, аморальна і незаконна. Дайфонда викидають на вулицю, і швейцарові дається вказівка надалі його не впускати. Залишені ним папери пересилаються прокуророві як речові докази на предмет порушення кримінальної справи по звинуваченню в здирстві.

Ви запитаете, в чому ж помилка Дайфонда? Є люди, які повинні витратити гроші. А він пропонує план, як їх витратити. Так чом би й ні? Його проект, так категорично знехтуваний, нітрохи не безглуздіший за багато інших, вже здійснених. Чому ж його прогнали? Просто тому, що це його план. Такий самий свій план вони визнали б блискучим. Головне в мистецтві отримання субсидій і дотацій – це переконати чиновників Фонду, що проект запропонували вони самі, а Ви пішак, що лише піддакує ним, та наперед пого-

джується зі всіма їх пропозиціями.

Припустимо тепер, що субсидію Ви все ж таки отримали – можливо, від уряду, можливо, від громадських добродійних організацій, а швидше за все за рахунок приватного пожертвування. Тепер Ваше найближче завдання – витратити і навіть перевитратити ці засоби щонайшвидше, щоб наступного разу попросити ще більше. Благодійники серед всіх інших витрат віддають перевагу витратам на споруду будівлі – адже в його фундамент можна урочисто закласти перший камінь, а на стіну повісити меморіальну дошку з прізвищем жертводавця. А яку рекламу міг забезпечити їм доктор Дайфонд? Надгробок на власній могилі? Якщо вже Ви вирішили звести будівлю, то краще всього придбувати помпезну меморіальну арку до вже існуючої лікарні між лабораторним і адміністративним корпусами, а для себе надбудувати де-небудь затишну квартирку: дуже важливо жити поблизу від місця роботи. Крім того, напис на меморіальній дошці (і в цьому перевага запропонованого методу) можна скласти так, щоб вона створювала враження, не затверджуючи в той же час цього прямо, що жертводавець заплатив за всю лікарню. Створення напису слід доручити фахівцеві з двозначностей. За невелику, вірніше відносно невелику, плату я сам узявся б скласти такий напис. Споруда парадного в'їзду – найвірніша справа для залучення пожертвувань (і запам'ятайте – у лікарні можуть бути не одні ворота, а декілька). Але всім будівлям властивий загальний недолік: число учених, які в них працюють, дуже швидко збільшується, вони наповнюють будівлю і переповнюють її, внаслідок чого проблема приміщення постає гостріше, ніж раніше. Здається навіть, що самі приміщення зменшуються в розмірах (це, звичайно, обман зору, але відмічений вище факт не підлягає ніякому сумніву).

Аналогічному закону безперервного зростання підкоряється і число журналів, що висвітлюють прогрес в певній області науки. Чому це відбувається? Протягом довгого часу ніхто не міг дати тямущої відповіді на це питання, тому я не без задоволення повідомляю, що мені вдалося розкрити дійсні причини розмножень наукових журналів і закони, по яких воно відбувається. Ці закони я поясню на наступному прикладі. Припустимо, що найстаріший і найбільш респектабельний зі всіх журналів по клінічній медицині (журнал №1) протягом багатьох років видавався професором А. Цей професор був видатною людиною (настільки видатним, що багато хто, ймо-

вірно, здогадується про його ім'я, яке я не смію тут назвати). Він помер кілька років тому. Якщо А. в чому-небудь помилявся (а хто з нас не помиляється!), то лише в тому, що відмовлявся публікувати всі статті, з якими не був згоден. Практично це означає – всі статті, написані трохи вище за учнівський рівень. Це продовжувалося декілька років і страшно набридло професорові Б., який ніколи і ні в чому не погоджувався з професором А. Якби, наприклад, їх попросили написати слово "вінегрет", я упевнений, що вони написали б його по-різному. При такій вражаючій різниці в поглядах не дивно, що статті професора Б. протягом двадцяти трьох років незмінно поверталися авторові. Після закінчення цього терміну він вирішив заснувати журнал №2. Це видання почало виходити на ліберальнішій основі, і спершу в ньому друкувалося все, окрім робіт тих авторів, щодо яких було точно відомо, що вони є послідовниками професора А. Але і у професора Б. були свої високі принципи. Він вважав, що будь-які погляди, у тому числі і ті, які хоч трохи відрізняються від його власних, заслуговують права на вільний виклад; він наполягав лише на тому, щоб вони були викладені послідовно і науково. І ось йому довелося одного разу, а потім ще і ще раз відкинути роботи, представлені професором В. (про це останнє я повинен говорити з обережністю: він є здоровим і понині і заслужено отримує пенсію). Його вважали оригінальним і цікавим мислителем, але знаходили, що він дещо квапливий в своїх висновках і злегка недбалій при викладі результатів. Виявивши, що його статті відкидаються журналами №1 і №2, він став засновником і першим видавцем журналу №3, який не відмовлявся від найбільш незрозумілих робіт на туманні теми. Всі Ви знаєте, який журнал я маю на увазі. Але якщо знаєте, то повинні відмітити, що і у нього є репутація, якою він дорожить. Його літературний рівень дуже високий. Мабуть, в його повідомленнях нічого не повідомляється, а малюнки доводять твердження, зворотні тим, які вони повинні ілюструвати, але граматики в цьому журналі вища за всяку критику. Слідуючи його клінічним порадам, Ви можете стати вбивцею, але сторінки цього видання ніколи не споганилися оборотом важкоатлета. Відчуваючи себе зобов'язаним охороняти літературну репутацію журналу (тільки тому!), редактор був вимушений відхилити роботи професора Г. Але – ми це все знаємо – професор Г. не така людина, якій можна закрити доступ на друкарські сторінки. І ось читач отримує журнал №4. Але ж і Г. повинен десь провести заборонену лінію! Він наполегливо відмовляється публікувати праці професора Д. під тим приводом, що Д. не знає орфографії (і це, чесно кажучи, правда). Звичайно, деякі стануть стверджувати, що статтю можна допрацювати і в редакції (і це, зрозуміло, справедливо). Але професора Г. теж

можна зрозуміти, і я не став би звинувачувати його в обмеженості. Просто він не хоче, щоб про журнал №4 ходила чутка, ніби там приймають все, що надруковане на машинці на одній стороні листа через два інтервали. Він повинен підтримувати престиж журналу. З іншого боку, ні у кого не підніметься рука кинути камінь в професора Д. за те, що він почав видавати журнал №5. Саме такий розвиток подій привів до того, що тільки з питань зуболікування і зубопротезування у нас видається близько вісімдесяти журналів.

Якби прогрес в науці вимірювався тільки кількістю опублікованих робіт, то число існуючих журналів могло б стати джерелом задоволення і гордості. Але необхідно пам'ятати, що кожному журналу потрібна редакційна рада і редколегія, декілька редакторів з помічниками, численні оглядачі, консультанти і рецензенти. За рахунок людино-годин, витрачених на академічну журналістику, втрачається маса часу, призначеного для наукової роботи. Якби всі, хто має відношення до якогось певного питання, читали журнали, що видаються іншими (а це кращий спосіб уникнути дублювання), то ясно, що у них не залишалося б часу ні на що інше. Цікаво відзначити, що ті небагато людей, дослідження яких представляють хоч якусь цінність, зазвичай тримають один одного в курсі своїх справ за допомогою особистого листування.

Зі сказаного можна помилково вивести, що всяка людина, що присвятила себе науковій роботі, закінчує свою кар'єру редактором. Це невірно. Стають редакторами лише ті, кому не вдається посісти адміністративну посаду.

Який нормальний хід подій? Людині, що зробила значний внесок в науку, наполегливо пропонують субсидії для розширення фронту досліджень. Саме так трапилося з доктором Ложкінсом, блискучим співробітником професора Вілкінса. Хіба можна забути його промову, вимовлену на засіданні Американської федерації клінічних досліджень в 1938 році! Згідно його теорії художники, що створюють сучасний абстрактний живопис, як правило, страждають дальтонізмом, а в окремих випадках – недоумством. Цим він створив собі репутацію, і фонд Далвзлякинса поспішив щедро субсидувати його подальшу роботу. Ложкінса попросили з'ясувати, чи дійсно у композиторів, що пишуть танцювальну музику для молоді, відсутній музичний слух (як підозрював професор Вілкінс) або вони просто психічно недорозвинені (думка, до якої схилився сам Ложкінс). Це був грандіозний проект. Сектор А призначався для роботи з художниками, страждаючими кольоровою сліпотю, а сектор В – для обмеження розумово неповноцінних джазістів. Відтепер докторові Ложкінсу доводилося займатися організацією роботи свого персоналу, що налічує 432 людини, з яких 138 мали медичну або наукову кваліфікацію, 214 мали середню і

вищу технічну освіту, 80 були найняті! для канцелярської роботи. Ну, а те, що сам доктор Ложкінс позбувся можливості займатися науковою роботою – очевидно. Але не багато людей розуміють, що на цьому шляху вони позбудуться також і можливості керувати чиею-небудь науковою роботою. Вони весь час витратять на проблеми раціонального використання робочих

приміщень, займатимуться технікою безпеки, складанням графіка відпусток, впорядкуванням заробітної плати і т.д. і т.п.

Тепер ми можемо сформулювати "Закон Паркінсона для наукових досліджень". Ось він:

"Успіх в наукових дослідженнях викликає таке збільшення субсидій, що продовження досліджень стає неможливим".